

REKABETÇİLİK, ÖLÇÜM METODOLOJİSİ VE TÜRKİYE İLE AB ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

Yrd.Doç.Dr. Munise Tuba TÜRKER¹

Özet

Günümüzün dışa açık, global dünya ekonomisinde rekabetçilik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir konu haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, rekabetçilik kavramını açıklamak ve zaman içinde kavramın değişen anlamını ortaya koymaktır. Ayrıca çalışma, ulusal rekabetçiliğin temel belirleyicilerini değerlendirmeyi ve metodolojisini aktarmayı amaçlamaktadır. Çalışmada aynı zamanda Türkiye'nin rekabetçiliğinin, çeşitli rekabet gücü endeksleri dikkate alınarak Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulusların Rekabet Gücü, Rekabetçi Üstünlük, Rekabet Gücünü Değerlendiren Yöntemler, Avrupa Birliği, Türkiye

COMPETITIVENESS, THE METHODOLOGY OF MEASUREMENT, THE COMPARISON OF TURKEY AND EU COUNTRIES

Abstract

Competitiveness has become a significant issue of both developed and developing countries in an remarkably open and global world economy. The aims of the study are to explain competitiveness concept, and to reveal the changes on the meaning of the competitiveness in time. Moreover, the study attempts to assess the main determinants of national competitiveness and to present its methodology. This study will also evaluate competitiveness of Turkey regarding some of the competitiveness indexes, in comparison with EU countries.

---

¹ Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mtturker@anadolu.edu.tr

Key Words: *Competitiveness of Nations, The Competitive Advantage, Methodologies of Evaluating Competitiveness, European Union, Turkey*

1. Giriş

Son yıllarda rekabetçilik ulusal hükümetlerin ve Avrupa Birliği (AB)'nin gündeminde ön sıralarda yer alan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 yılında kabul edilen Lizbon Stratejisi'nde, Avrupa Birliği'ni 2010 yılında dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi-temelli ekonomisi haline getirmek amaçlanmıştır. Ayrıca bu stratejide sürdürülebilir ekonomik büyüme ile birlikte iş imkanlarının geliştirilmesi ve sosyal uyumun artırılması hedeflenmektedir. Geniş bir perspektife sahip Lizbon gündemi; girişimcilik, istihdam, sürdürülebilir büyüme, yenilik, sosyal güvenlik ve kurumsal yönetim (corporate governance) konularını kapsamaktadır. Böylece bu stratejide yalnızca ekonomik performansla dayanan klasik rekabetçilik kavramının yerini; çevreyi, sosyal istikrarı, iyi yönetimi dikkate alan daha kapsamlı ve sofistike bir rekabetçilik tanımı almaktadır. Zaman içinde klasik rekabet anlayışından modern rekabet anlayışına geçişin gerçekleştiği söylenebilir. Modern rekabet kavramı rekabetin sektörler, bölgeler ve ülkeler üzerindeki yansımalarını da içermektedir. Bu yansımalar, mikro (firma düzeyinde), mezo (sektör düzeyinde), makro (ülke ya da bölge düzeyinde), mega (AB düzeyinde) ve meta (ekonomik sistem ve modeller düzeyinde)'dir. Ancak bu bağlamda iktisatçılar arasında bazı metodolojik farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Krugman yalnızca mikro düzeyde rekabetin kabul edilebilir olduğunu belirtirken², Porter (1990, 2002) rekabetin makro ve mezo yansımalarının olabileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, öncelikle rekabet kavramının firma, sanayi ve ülke düzeyinde neyi ifade ettiğini ortaya koymaktır. Daha sonra ise ulusal düzeyde rekabetçilik kavramına odaklanılarak, ülkelerin rekabet düzeylerinin nasıl değerlendirildiği ya da başka bir deyişle ülke rekabetinin temel belirleyicileri açıklanacaktır. Ülkelerin rekabetçiliğini değerlendiren araştırma metodolojisi kısaca özetlendikten sonra, Türkiye'nin rekabet düzeyi Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırılmalı olarak incelenecektir.

2. Rekabetçilik

Rekabetçilik kavramının tanımı konusunda ekonomi literatüründe bir görüş birliği bulunmamaktadır. Rekabetçilik kavramının geleneksel yorumunda; bir ülke, bölge ya da kıtanın rekabetçiliğinin yüksek GSYİH artışı ve yüksek istihdam düzeyi tarafından belirlendiği ileri sürülür³. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) rekabetçiliği şöyle tanımlamaktadır: Rekabet gücü, bir ülkenin serbest ticaret ve piyasa koşullarında uluslararası piyasaların taleplerini karşılayan mal ve hizmetleri üretebilme ve eşzamanlı olarak vatandaşlarının reel gelirini arttırmayı ve sürdürmeyi sağlayabilme düzeyidir⁴. Rekabetçilik kavramının farklı birimler (firma, sektör, ülke, bölge, sistem) için kullanılması sonucunda bu kavram ile ilişkili farklı anlam ve göstergeler ortaya çıkmıştır. Burada öncelikle rekabetçilik kavramının mikro, mezo ve makro düzeyleri açıklanacaktır. Firma düzeyinde rekabetçilik genel olarak, firmanın rekabet yeteneği ve kapasitesi, daha açık bir

² Paul Krugman, "Competitiveness-A Dangerous Obsession", *Foreign Affairs*, Vol.73, No.2, March/April 1994.

³Tibor Kiss, Long-Term Competitiveness of Peripheries 2005,

www.uta.fi/iss/monnetcentre/peripheries/pdf/Tibor_Kiss.pdf, s.3-4, (21.12.2008).

⁴http://www.competitiveness.ie/reports/ncc_annual_01/approach.htm (15.12.2008).

---

ifadeyle uluslararası piyasalarda tatmin edici bir getiriyle rekabet yeteneği olarak tanımlanabilir⁵ Yapısal olarak bu yetenek, sanayideki Ar&Ge ve yenilikle ilişkili diğer yatırımların⁶ etkinliğini belirleyen şirket organizasyonunun çeşitli yönleri tarafından belirlenir. Stratejik olarak, rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlamak isteyen firma bunu ya rakiplerinden daha ucuza üreterek maliyet önderliği ile ya da belirli özellikte, yüksek kalitede ürün arz ederek ürün farklılaştırması aracılığıyla gerçekleştirebilir. Orta ve uzun dönemde rekabet üstünlüğü öğrenme ve yenilik yeteneğini gerektirir. Son olarak, firmalar faaliyet gösterdikleri piyasayı ya da hukuki çerçeve koşullarını etkileyerek de rekabet üstünlüğü elde edebilir.

Firma düzeyinde rekabetçilik çeşitli yollardan ölçülmektedir. Firmanın girdi yanlı rekabetçilik göstergeleri olarak finansal, fiziksel ve beşeri sermaye, Ar&Ge harcamaları ve stok devir oranı sayılabilir. Çıktı yanlı göstergeler ise; kârlılık, piyasa payı, ihracat performansı, firma büyüklüğü, karşılaştırmalı uluslararası ya da nispi ulusal verimlilik performansı ve patentten oluşmaktadır⁷.

Rekabet temel olarak, ekonomide faaliyet gösteren firmalar arasında başarı yarışıdır. Porter piyasada faaliyet gösteren yurtiçi firmaların ya da yabancı şirketlerin bağlı ortaklıklarının, rekabetçi olmaksızın ekonominin rekabetçi olamayacağını ileri sürmektedir. Bazı yazarlar ise rekabetçilik kavramını iş birimlerine hatta ürün düzeyine kadar indirgemektedir. Bu yazarlara göre, firmaların rekabetçiliği global bir ölçü değildir. Özellikle çoklu üretim yapan firmalar için rekabetçiliğin firma düzeyinde değerlendirilmesi güçtür. Bu firmalar için rekabetçiliği iş birimleri ya da ürün kategorileri düzeyinde değerlendirmek daha uygun olabilir⁸.Ekonomi literatüründe endüstri düzeyinde rekabetçilik, özellikle uluslararası piyasalarda tatmin edici bir getiri ile rekabet etme yeteneği olarak anlaşılmaktadır. Porter/Van der Linde endüstri düzeyinde rekabet gücünün tanımını sanayinin ortalama verimlilik düzeyi veya işçi birimi başına yaratılan değer ve dolar başına sermaye yatırımı olarak belirtmiştir⁹. Endüstri rekabetini ölçmede kullanılan göstergeler arasında; sektörün büyüklüğü, kârlılığı, verimlilik ve istihdam düzeyi sayılabilir. Verimlilik genel olarak çıktı ölçü biriminin kullanılan girdi ölçü birimine oranıdır. Geniş anlamda verimlilik ölçümleri tek faktörlü verimlilik ölçümleri (bir çıktı ölçümünün tek girdi ölçümüne oranıyla ilişkili) ya da çok faktörlü verimlilik ölçümleri (bir çıktı ölçümünün girdi demetine oranıyla ilişkili) olarak sınıflandırılabilir.

Peki ulusal rekabetçilik neyi ifade etmektedir? Porter bir ülke ürününün dünya piyasalarındaki payını dikkate alan rekabet gücü anlayışı ile verimlilik odaklı rekabet gücü anlayışı arasında ayırım yapmaktadır. Bir ülkenin ürünlerinin dünya piyasalarındaki payına

---

⁵ OECD, Environmentally Related Taxes in OECD Countries, Issues and Strategies, Paris, 2001, s.28.

⁶Üretim akışının ve ham maddenin başarılı bir biçimde yönetilmesi, etkin pazar araştırması, resmi Ar&Ge, tasarım, mühendislik ve sanayi üretimi, başarılı arz zinciri yönetimi, çalışanların becerilerini artırıcı önlemlerdir. (OECD, Technology and the Environment, The Key Relationships, Paris, 1992, s. 239).

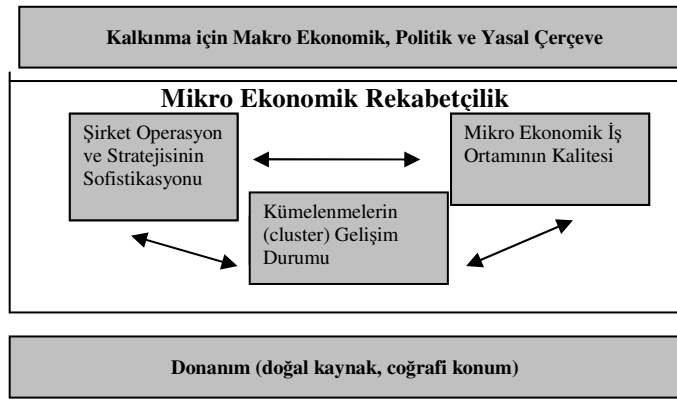
⁷ Franziska Wolff ve diğerleri, Competitiveness, Inovation and Sustainability- Clarifying the Concepts and Their Interrelations, Institute for Applied Ecology, July 2007, Berlin, s.2.

⁸ Wolff ve diğerleri, a.g.e, s.2-3.

⁹ Michael, E. Porter- C. Van der Linde, "Towards a New Conception of the Environment Competitiveness Relationship", **Journal of Economic Perspectives**, 9(4), 1995, s. 98.

dayalı olarak yapılan rekabetçilik tanımının, rekabetçiliği sıfır toplamı bir oyun haline getirdiğini belirtir. Çünkü burada her bir ülkenin kazanımı diğer ülkeler pahasına gerçekleştirilir. Porter (2002)'a göre rekabetçiliğin bu görüşü, piyasanın istenmeyen sonuçlarını (skew market outcomes) ülkenin lehine çevirmeye yönelik müdahaleler ile yerel ücretlerin yükselmesinin engellenmesine ve ihracatı arttırmak için ulusal paranın devalüe edilmesine yönelik politikaları haklı göstermek için kullanılır. Ancak Porter piyasa görüşünü temel alan rekabet gücünün kusurlu olduğunu belirtir. Ekonomik kalkınmanın amacı yaşam standardının yükseltilmesidir. Bu çerçevede, düşük ücret gereği, rekabet gücünden ziyade rekabet gücündeki eksikliği gösterir. Devalüasyon da yurt dışından satın alınan mallara daha yüksek ödeme yapıldığı, ihraç mallarının ise daha ucuza teklif edildiği anlamına gelir. Porter rekabet gücünün anlaşılabilmesi için, doğrudan piyasa rekabetinin yanıltıcı metaforunun ötesine geçilmesinin ve rekabetin ulusun zenginlik kaynaklarıyla ilişkilendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bir ülkenin yaşam standardı o ülkenin verimliliği tarafından belirlenir. Öyleyse, gerçek rekabet gücü verimliliğe dayalıdır. Dünya ekonomisi sıfır toplamı oyun değildir. Bir çok ülke verimliliğini artırabilir ve en üretken olduğu ürün ve hizmetlerde uzmanlaşırsa refah düzeyini yükseltebilir¹⁰.

Şekil 1. Verimliliğin Belirleyicileri

Kaynak: World Economic Forum, **The Global Competitiveness Report 2007-2008**, 2007, s.53.

Şekil 1'de görüldüğü gibi, verimliliğin mikro ekonomik temelleri birbiriyle ilişkili üç unsura dayanır. Bunlar: Yurtiçi şirket ya da yabancı ortaklıklarının rekabet yetenek ve sofistikasyonları, şirketlerin faaliyet gösterdikleri mikro ekonomik iş ortamının kalitesi, ilgili şirketlere ya da kurumlara yakınlıkları aracılığıyla yararlar sağlayan kümelennmelerin¹¹ (cluster) gelişim durumudur. Mikro ekonomik koşullar; makro ekonomik, politik, yasal ve

¹⁰Michael E. Porter, Enhancing the Microeconomic Foundations of Prosperity: The Current Competitiveness Index, 2002, http://www.isc.hbs.edu/Micro_9201.pdf, s. 5, (12.09.2008).

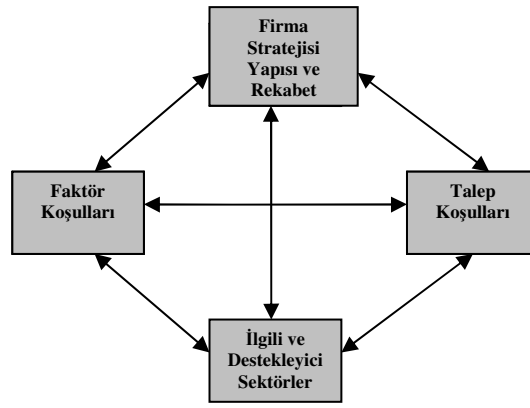
¹¹Kümelennme belli bir alanda coğrafi olarak yakın ve birbirleriyle ilişkili şirket ve kurum (üniversiteler, ticari birlikleri, standardizasyon kurumları) gruplarının tamamlayıcılık ve benzerlikler aracılığıyla birbirlerine bağlı olmasıdır (Michael E. Porter, **On Competition**, The Harvard Business Review Book Series, United States of America, 1998, s.199).

sosyal çerçeve ile doğal kaynak donanımı, coğrafi konum tarafından yaratılan fırsatları zenginliğe dönüştürür¹².

3. Ulusal Rekabetçiliği Belirleyen Faktörler

Porter 1990 yılında yaptığı Ulusların Rekabetçi Üstünlüğü adlı çalışmasında bazı sosyal grupların, ekonomi kurumlarının ve ulusların niçin daha ileri ve zengin olduğunu sormaktadır¹³. Söz konusu çalışmada, bazı ülkelerin belirli sektörlerde uluslararası boyutta kazandıkları başarının nedenleri açıklanmaktadır. Örneğin niçin Japonya otomobil sanayinde Almanya ve ABD ise kimya sanayinde daha başarılıdır? Bu soru, Heckscher-Ohlin Teorisi ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine dayalı olarak kolaylıkla cevaplandırılmamaktadır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre örneğin, Japonya otomobil sanayinde kaynaklarını verimli kullanmaktadır. Bunun doğru olmasına rağmen Japonya'nın otomobil sanayinde neden diğer ülkelerden daha verimli olduğunu açıklayamamaktadır¹⁴. Porter bir ülkenin ulusal firmalarının rekabet ettiği ortamı belirleyen birbirleriyle etkileşimli dört faktörün olduğunu belirtmektedir. Bu faktörler rekabetçi üstünlük yaratılmasını desteklemekte ya da engellemektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Ulusal Rekabetçi Üstünlüğün Belirleyicileri

Kaynak: Michael E. Porter, **The Competitive Advantage of Nations with a New Introduction**, The Free Press, 1990, s.71-72.

Söz konusu faktörler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

a. Faktör Koşulları: Faktör donanımı Heckscher-Ohlin Teorisinde merkezi öneme sahiptir. Porter bu konuda büyük ölçüde yeni bir görüş sunmasa da, üretim sürecine katılan faktörlerin özelliklerini ayrıntılı olarak analiz eder. Porter faktörler arasında bir hiyerarşi olduğunu kabul etmektedir. Bu çerçevede faktörleri, temel faktörler (basic factors) -doğal kaynaklar, iklim, coğrafi konum, demografi vd.- ve ileri faktörler (advanced

¹² World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2007-2008, 2007 World Economic Forum, s.53.

¹³ Michael E. Porter, The Competitive Advantage of...a.g.k., s. xxiii.

¹⁴ Charles W.L. Hill, International Business, Competing in the Global Marketplace: Postscript 2001, Third Edition, Irwin McGraw-Hill, 2001. s. 139.

factors) -iletişim altyapısı, karmaşık ve yetenekli emek, araştırma enstitüleri ve teknolojik know-how- olarak sınıflandırmıştır.¹⁵ Porter, rekabetçi üstünlükte en fazla öneme sahip olan faktörün ileri faktörler olduğunu belirtir. Temel faktörler doğanın bahşettiği faktörler iken, ileri faktörler bireyler, şirketler, hükümetler tarafından yapılan yatırımların bir ürünüdür. Böylece hükümetler, nüfusun genel yetenek ve bilgi düzeyini geliştiren temel ya da yüksek eğitime yatırım yaparak, yüksek öğretim kurumlarında ileri araştırmaları teşvik ederek bir ulusun sahip olduğu ileri faktörleri geliştirebilirler.

b. Talep Koşulları: Porter, yurtiçi talebin rekabetçi üstünlüğü geliştirmede teşvik edici bir rol oynadığını vurgular. Firmalar genellikle kendilerine en yakın müşterilerinin ihtiyaçlarına karşı daha çok duyarlıdırlar. Böylece yurtiçi talebin özellikleri, ülke içinde üretilen ürünlerin niteliklerini belirlemede, yenilik ve kalite konularında baskı yaratmada önemlidir. Porter, yerel tüketicilerin yüksek beklentili ve karmaşık (sophisticated) olması durumunda ulusal firmaların rekabetçi üstünlük kazanacağını ileri sürer. Karmaşık ve beklentisi yüksek yerel tüketiciler, ulusal firmaların yüksek standartlı, kaliteli ve yaratıcı ürünleri üretmeleri konusunda baskı yaratmaktadır.

c. İlgili ve Destekleyici Sektörler: Bir sanayinin ulusal üstünlüğünü belirleyen unsurlardan bir diğeri, uluslararası alanda rekabet edebilen tedarikçi ve ilgili sanayilerin varlığıdır. İlgili ve destekleyici sanayiler aracılığıyla üretimin ileri faktörlerine yönelik olarak yapılan yatırımların sağlayacağı yararlar tüm sanayiye yayılacak, böylece bu sanayilerin uluslararası anlamda güçlü ve rekabetçi bir konum elde etmelerine yardımcı olacaktır¹⁶.

d. Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı: Dünya ekonomisi dinamik bir yapıya sahiptir. Bu durum rekabeti artırarak firmaların verimlilik ve yenilik geliştirme konusunda daha fazla çaba harcamalarını teşvik eder. Porter bu konuda iki önemli noktaya dikkat çekmektedir. İlki, ülkelerin farklı yönetim ideolojilerine sahip olması ve bunun ulusal rekabet avantajı inşa etmede olumlu ya da olumsuz katkıda bulunacağı konusundadır. Örneğin Porter, Japon ve Alman firmalarının en üst yönetim kadrosunun çoğunlukla mühendislerden oluştuğunu belirtir. Bu durumu, söz konusu ülkelerdeki firmaların ürün tasarımını ve imalat yöntemini (manufacturing processes) geliştirmeye odaklanmalarıyla ilişkilendirmiştir. Oysa, ABD’de birçok firmanın tepe yöneticilerinin çoğunlukla finans altyapısına sahip olması özellikle 1970 ve 1980’lerde ürün tasarımı ve imalat yöntemini geliştirmeye yönelik ilgi eksikliğine yol açmıştır. Ayrıca Porter, üst yönetim kadrosundaki bu finans hakimiyetinin kısa dönem finansal getirileri maksimize etmenin aşırı vurgulanmasına neden olduğunu ifade eder. Porter’a göre, bu farklı yönetim

---

¹⁵ Michael E. Porter, The Competitive Ad., a.g.k., s.73.

¹⁶ Uluslararası alanda rekabetçi ulusal temelli ilgili ve destekleyici sanayiler, diğer firmaların çıktılarını nihai ya da farklı bir ürüne dönüştürme sürecinde yer alan sanayi firmalara (downstream industries) bir çok açıdan yarar sağlamaktadır: İlk olarak, bu sanayiler en düşük maliyetli veya belirli bir maliyetle en yüksek değeri yaratacak girdiyi hızlı, etkin ve bazen de öncelikli olarak dayanıklı mal üreten (down stream industries) sanayilere dağıtır. Ayrıca ilgili ve destekleyici sanayiler, bu sanayilere makine ve teçhizata ulaşma avantajı sağlamanın yanında, yakın çalışma ilişkilerine bağlı olarak yaratıcılık ve gelişim (upgrading) konusunda da çok önemli yararlar sunmaktadır. Tedarikçilerin ve nihai mal tüketicilerinin birbirlerine yakın konumlanması iletişimi kolaylaştırarak, sürekli ve hızlı bilgi akışına, fikir ve yeniliklerin sürekli değişimine yol açarak avantaj sağlayabilir (Porter, On Competi...,a.g.k., s.176).

---

ideolojilerinin bir sonucu olarak, ürün tasarımı ve imalat yönteminin önemli olduğu mühendisliğe dayalı sanayilerde ABD nispi bir rekabet kaybına uğramıştır¹⁷.

Uluslararası rekabet gücü makroekonomik bir gösterge olmasına rağmen bu gücün mikro ekonomik birimler, başka bir deyişle firmalar tarafından sağlandığı dikkate alındığında firmaların rekabet gücünü belirleyen unsurların da belirlenmesi önemlidir. Bu çerçevede rekabet gücünü belirleyen etkenler firma içi ve firma dışı olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Firma içi etkenler arasında firmanın ürettiği malların kalitesi, maliyeti (işgücü maliyeti, sermaye maliyeti, vergi maliyeti, ithalat maliyeti vb) ve fiyatı önem kazanmaktadır. Ayrıca verimlilik, kârlılık, firmada kullanılan bilgi teknolojisi, organizasyon ve yönetim yapısı, kaynakların etkin kullanımı, yenilikçilik ve yaratıcılık gibi faktörler rekabet gücünü belirleyen firma içi diğer etkenlerdir.

Rekabet gücünü belirleyen firma dışı etkenlerden devletin ekonomideki yeri ve müdahaleleri büyük önem taşımaktadır. Devletin ekonomideki yeri yanında, uluslararası ticaret sistemi, yurtiçi talep yapısıyla ilişkili tüketicilerin bilinç düzeyi, ülke içi ekonomik istikrar, işgücü piyasalarının esnekliği, fiziki ve kurumsal altyapı, doğal kaynaklar, döviz kurları, yabancı sermaye, firmalar arası rekabet, hukuk sistemi, mali piyasaların yapısı sayılabilir¹⁸.

4. Ülkelerin Rekabetçiliğini Değerlendiren Araştırma Metodolojisi

Ülkelerin rekabetçiliğini değerlendiren kurumlar arasında Dünya Bankası (World Bank: WB), Dünya Ekonomi Forumu (World Economic Forum: WEF), Yönetim Geliştirme Enstitüsü (Institute for Management Development: IMD) sayılabilir. Belirtilen kurumların kullandığı araştırma metodolojisi kısaca açıklanmıştır.

4.1. Dünya Bankası Tarafından Yürütülen Araştırmalar

Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumu 2004 yılından itibaren her yıl “İş Yapma (Doing Business)” ortak raporunu yayınlamaktadır. Raporda sunulan göstergeler aracılığıyla işletmelere yönelik düzenlemeler, mülkiyet haklarının korunması ve bunun özellikle küçük ve orta boy ulusal işletmeler üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu raporun amacı, çeşitli ülkelerde iş kurma ve yürütme koşullarının endeksler yardımıyla değerlendirmektir¹⁹. Bu analiz işle doğrudan ya da dolaylı ilişkili on temel faktöre dayalı olarak yapılmaktadır. Bu faktörler; aşağıda açıklandığı gibi, işe başlama, ruhsat alma, istihdam, mülk tescili, kredi kullanma, yatırımcıları koruma, vergi ödeme, sınır dışı ticaret, ticari sözleşmeler, iş kapatmadır.

1) İşe başlama: Yeni bir iş kurmak için gerekli prosedür, zaman, maliyet ve minimum ödenmiş sermaye gereği dikkate alınır.

2) Ruhsat alma: Prosedür, zaman, inceleme ve ruhsat (licensing) maliyetinden oluşur.

---

¹⁷ Hill, a.g.k., s. 139-141.

¹⁸ Çoşkun Can Aktan, **Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Rekabet Dizisi:2, Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara: Aralık 2004, s.27-30.

¹⁹ World Bank, Doing Business in 2007, How to Reform, s. 61.

3) İstihdam: Bu faktör aracılığıyla, istihdam ile ilgili düzenlemelerin özellikle işçilerin işe alınması, işten çıkarılması ve çalışma saatleri katılığı üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bu bağlamda; ücret dışı emek maliyeti ile işten çıkarma maliyetleri dikkate alınmaktadır. İstihdam katılığı endeksi (the rigidity of employment index) üç alt endeksin bir ortalamasıdır. Bunlar; işe alma zorluğu, iş saatleri katılığı ve işten çıkarma zorluğu endeksleridir. Bu endeksler 0 ile 100 değerini almakta ve yüksek değerler işgücü piyasasında esnek olmayan düzenlemeleri göstermektedir.

4) Mülk tescili (registering property): Prosedür, ticari mülkün tescili için gereken zaman ve maliyet göz önüne alınır.

5) Kredi kullanma: Borç alanların ve verenlerin yasal haklarını ve bunlara ait kredi bilgilerinin paylaşılma düzeyini ölçen göstergelerdir. Yasal hakların gücü endeksi (strength of legal rights index), teminat ve iflas yasalarının borç alanların ve verenlerin haklarını koruma derecesini ve bu yasaların borç vermeyi ne ölçüde kolaylaştırdığını ölçmektedir. Bu endeks 0 ile 10 arasında değerler almakta olup, yüksek endeks değerleri teminat ve iflas yasalarının krediye ulaşımı genişletmeye yönelik olarak oluşturulduğunu göstermektedir. Kredi bilgi derinliği endeksi (Depth of credit information index), kamu ya da özel kredi kayıtları yardımıyla mevcut kredi bilgilerinin niteliğini, ulaşılabilirliğini ve boyutunu etkileyen kuralları ölçen bir endekstir. Bu endeks 1 ile 6 arasında değerler almaktadır. Endeks değerinin yüksek olması, borç verenlerin kredi verme kararını kolaylaştıran borç alanlara ait kredi bilgilerine daha fazla ulaşılabilirliği anlamına gelmektedir.

6) Yatırımcıları koruma: Yöneticilerin işletme varlıklarını kişisel faydalarına yönelik olarak kullanmalarına karşı azınlık hissedarlarının korunma gücünü ölçer. Bu göstergeler yatırımcıların korunmasını üç boyutta inceler. Bunlar, işlemlerin şeffaflığı ile ilgili bilgilerin ifşası boyutu endeksinden (extent of disclosure index), yönetici sorumluluğu boyutu endeksinden (extent of director liability index) ve hissedarların yasal haklarını belirten endeksten (ease of share holder suit index) oluşmaktadır.

7) Vergi ödeme: Vergi ödemelerinin sayısı, brüt kârdan ödenecek toplam vergi payı ve vergi beyannamesinin hazırlanmasında bir yılda harcanan saat göstergelerine dayalı olarak oluşturulur.

8) Sınır dışı ticaret: Belge sayısı, imza sayısı, ihracat ve ithalat için gerekli zaman dikkate alınır.

9) Ticari sözleşmeler (enforcing contracts): Adli sistemin ticari anlaşmazlıkları çözümedeki etkinliğini ölçmeye yönelik göstergeler oluşturulmuştur. Bunlar; prosedür, zaman ve maliyetten meydana gelir.

10) İş kapatma: İflas sürecinin zaman, maliyet ve sonuçları dikkate alınır²⁰.

---

²⁰ World Bank, a.g.k, s.62-74.

4.2. Dünya Ekonomi Forumu Tarafından Yürütülen Araştırmalar

Dünya Ekonomi Forumu 1979'dan beri her yıl Global Rekabet Gücü Raporu (Global Competitiveness Report) yayınlamaktadır. 2003-2004 Global Rekabetçilik Rapor'u üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm rekabetçilik endekslerine ayrılmıştır. İkinci bölüm rekabetçilik ve ekonomik performansla ilişkili çeşitli konuları açıklamaktadır. Üçüncü ve son bölüm ülke profilleri ve bu ülkelere ilişkin veri sunumunu içermektedir²¹. Dünya Ekonomi Forumunun 2003 yılından itibaren yayınlanan Global Rekabet Gücü Raporları incelendiğinde, ulusal rekabetçiliği değerlendirmede kullanılan metodolojinin de değiştiği ve geliştiği görülmektedir. Bu durumun temel kaynağı, klasik faktörlerin yanında rekabetçilik ve büyümeyi belirleyen başka faktörlerin de olduğu konusunda ortaya çıkan görüş ve düşüncelerdir.

2003-2004 Global Rekabet Gücü Raporu'nda geleneksel olarak, rekabet gücünün analizi iki tamamlayıcı yaklaşım dikkate alınarak yapılmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki, Jeffrey D.Sachs ve John W. McArthur tarafından geliştirilen "Büyüme Rekabet Gücü Endeksi" (Growth Competitiveness Index), diğeri ise Michael Porter'ın İş Rekabet Gücü Endeksi (Business Competitiveness Index)' dir. Büyüme Rekabet Gücü Endeksi'nin temel amacı, dünya ekonomileri için orta ve uzun dönemde sürekli ekonomik büyümeye ulaşma potansiyelini analiz etmektir. Bu endekslerden Büyüme Rekabet Gücü Endeksi, üç alt endeks yardımıyla hesaplanır. Bunlar; teknoloji endeksi, kamu kurumları endeksi ve makro ekonomik ortam endeksidir. Her bir alt endeks "Büyüme Rekabet Gücü Endeksi"nde belli bir ağırlığa sahiptir. Yenilikçi ekonomilerde yenilik ve teknoloji endeksinin büyüme rekabet gücü endeksindeki ağırlığı Tablo 1'de görüldüğü gibi diğer alt endekslerin payına oranla daha yüksektir. Ancak yenilikçi olmayan ekonomilerde bu pay daha düşüktür ve bu ekonomilerde her bir alt endeks Büyüme Rekabet Gücü Endeksi'nde aynı ağırlığa sahiptir (Tablo 2). Teknolojik gelişme ekonomik büyümenin temel kaynağı olmasına rağmen, bu kaynak ülkeler arasında farklılık gösterebilir. Özellikle teknolojik liderliğe (technologic frontier) yaklaşmış ekonomiler için yenilik, teknolojik gelişmelerin ana kaynağıdır. Liderlikten uzak olan ekonomilerde teknolojik gelişmeler kısmen yenilikle ve kısmen de lider ekonomilerde daha önce geliştirilen bilginin elde edilmesi ya da kopyalanmasıyla gerçekleştirilir. Büyüme Rekabet Gücü Endeksi'nde ülkeler yenilikçi (core innovators) ve yenilikçi olmayan (non-core innovators) olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu bağlamda 1 milyon nüfus başına düşen 15 patent, ülkeleri iki ayrı gruba ayırmak için eşik değeri olarak kabul edilmiştir.

---

²¹ World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2003-2004, s.xx-xxii.

Tablo 1. Yenilikçi Ekonomiler İçin Büyüme Rekabet Gücü Endeksinin Bileşenleri

½*Teknoloji Endeksi ²²	¼ Kamu Kurumları Endeksi	¼ Makro Ekonomik Ortam Endeksi
-----------------------------------	--------------------------	--------------------------------

* Bu ve bundan sonraki endekslerin önünde yer alan oranlar, söz konusu endekslerin hesaplanan endesteki ağırlıklarını göstermektedir. Tablolar, Dünya Ekonomi Forumunun Global Rekabetçilik Raporuna dayalı olarak oluşturulmuştur.

Tablo 2. Yenilikçi Olmayan Ekonomiler İçin Büyüme Rekabet Gücü Endeksinin Bileşenleri

1/3 Teknoloji Endeksi	1/3 Kamu Kurumları Endeksi	1/3 Makro Ekonomik Ortam Endeksi
-----------------------	----------------------------	----------------------------------

Kaynak: World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2003-2004, s.28.

Tablo 1 ve 2’de görüldüğü gibi Büyüme Rekabet Gücü Endeksi’nin hesaplanmasında kullanılan önemli alt endekslerden biri kamu kurumları endeksidir. Piyasa ekonomisinin temel özelliklerinden biri zenginliğin özel girişimler tarafından yaratılmasıdır. Bu bağlamda işletmeler bir ülkede faaliyet gösterirken bu ülkenin kurumlarıyla da ilişkilidir. Örneğin, mülkiyet haklarının yasal ve adli sistem tarafından garanti altına alınması önemlidir. Ayrıca özel girişimlerin, hukuk kurallarının işlemediği ya da sözleşmelerin uygulanmadığı ülkelerde etkin bir biçimde faaliyet göstermesi mümkün değildir. Rüşvetin yaygın olması da firmaların iş yapma maliyetini yükseltmektedir. Bu çerçevede Büyüme Rekabet Gücü Endeksi kamu kurumlarının güçlülüğünü (soundness of public institutions) ölçer ve bunun ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli bir dayanak olduğunu belirtir. Kamu kurumları endeks değeri aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır:

Kamu Kurumları Endeksi = 1/2 Sözleşme ve Yasa Alt Endeksi+1/2 Rüşvet Alt Endeksi

Sürdürülebilir ekonomik büyümenin uygun olmayan makro ekonomik ortamda başaramayacağını belirttiği raporda, ekonomik büyüme sürecinin analizinde önemli bir unsur olarak belirtilen makro ekonomik ortam, Büyüme Rekabet Gücü Endeksini oluşturan bir alt endeksi olarak aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

Makro Ekonomik Ortam Endeksi = 1/2 Makro Ekonomik İstikrar Alt Endeksi²³ + 1/4 Ülkenin Kredi Notu +1/4 Hükümet İsrافی²⁴

²² Teknoloji endeksi, yenilik (inovasyon), bilgi ve iletişim teknolojileri, teknoloji transferi alt endekslerinden oluşmaktadır (World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2003-2004, s.81).

İş Rekabet Gücü Endeksi, etkinlik ve zenginliğin, rekabetçi iş ortamı ve şirketlerin faaliyet gösterdikleri mikroekonomik ortamın kalitesi tarafından belirlendiğini belirtir. Bu endeks iki alt endeksten oluşur. Bunlar, ulusal iş ortamının kalitesi ve firmanın stratejisi ve operasyon uygulamalarının sofistikasyonu (sophistication of company operating practices and strategy) dur²⁵.

Büyüme Rekabet Gücü Endeksi ile İş Rekabet Gücü Endeks'leri arasındaki ilişki ortaya konularak, bir ülkenin potansiyel rekabetçiliği ile girişimlerin rekabet gücü karşılaştırılabilir. İş Rekabet Gücü Endeksi'nin Büyüme Rekabet Gücü Endeksi'nden büyük olması durumu, girişimlerin rekabet gücünün ülkenin potansiyel rekabet gücünden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Büyüme Rekabet Gücü Endeksi'nin İş Rekabet Gücü Endeksi'nden büyük olması, bir ülkenin potansiyel rekabet gücünün girişimlerin rekabet gücünden daha yüksek olması anlamına gelmektedir. Bu durum özellikle yüksek kalitedeki kurumlara ve hükümetin teknoloji ile yabancı sermaye girişlerine uygun sağlam makroekonomik politikalarına atfedilir. Büyüme Rekabet Gücü Endeksi ile İş Rekabet Gücü Endeks'lerinin birbirine eşit olması her iki endeks sıralamasının değerlendirilmesinde önemli bir farklılığın olmadığı bir durumu göstermektedir²⁶.

2005-2006 Global Rekabet Gücü Raporu'nda, İş Rekabet Gücü Endeksi'nin yanında 2004 Dünya Ekonomi Forumu'nda tanıtılan Global Rekabet Gücü Endeksi de yer almıştır. Söz konusu rapor incelendiğinde, Global Rekabet Gücü Endeks kompozisyonunun dokuz unsurdan oluştuğu görülmektedir. Bunlar; kurumlar, altyapı, makro ekonomi, sağlık ve temel eğitim, yüksek öğrenim ve eğitim, piyasa etkinliği, teknoloji altyapısı (technological readiness), iş sofistikasyonu ve yeniliktir. 2007-2008 ve 2008-2009 Global Rekabet Gücü Rapor'larında ise, Global Rekabet Gücü Endeksi on iki unsurdan oluşmaktadır²⁷. Bu unsurlar, her biri belirli bir kalkınma aşamasında (faktör odaklı, etkinlik odaklı ve yenilik odaklı kalkınma aşamaları) önemli olan üç alt endeks (temel gereksinimler, etkinlik artırıcılar ve yenilik-sofistikasyon faktörleri alt endeksleri²⁸)

---

²³ Raporda makro ekonomik istikrar alt endeksi; resesyon beklentisi, krediye ulaşma kolaylığı, enflasyon, kredi (lending) ve mevduat oranları arasındaki farkı ifade eden faiz farkı (interest rate spread), reel döviz kuru, hükümet açığı/fazlası ve tasarruf oranı dikkate alınarak hesaplanmaktadır (World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2003-2004, s.81).

²⁴ Makro ekonomik ortam endeksinde değişiklik yapılarak, endeksin hesaplanmasında daha önceki yıllarda kullanılan GSMH'ya oranla hükümet harcamalarının yerine hükümet harcamalarındaki israfı dikkate almayı amaçlayan bir alt endeks kullanılmıştır. Bu alt endeks; hükümet sübvansiyonlarındaki sapma düzeyi, kamu fonlarındaki sapma ve politikacıların mali konulardaki dürüstlüğüne yönelik kamu güveni değişkenlerinden meydana gelmektedir. İsfraf, çok bileşenli (composite) israf alt endeksinde hükümet kayırmacılığı (government favoritism) ve rüşvet aracılığıyla açıklanmaktadır (World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report 2003-2004", s.6-9).

²⁵ World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2003-2004, s.xi-28.

²⁶ Jozef, Misala. "Comparing National Competitiveness: Basic Measurement Problems", **Competitiveness Report 2006, The Role of Innovation**, Der: Marzenna A. Weresa, World Economy Research Institute, Warsaw School of Economics, Poland, 2006. s.247.

²⁷ Bunlar; kurumlar, altyapı, makro ekonomi, sağlık ve temel eğitim, yüksek öğrenim ve eğitim, mal piyasası etkinliği, işgücü piyasası etkinliği, finansal piyasa sofistikasyonu, teknoloji altyapısı (technological readiness), piyasa büyüklüğü, iş sofistikasyonu ve yeniliktir.

²⁸ Temel gereksinimleri oluşturan unsurlar: Kurumlar, altyapı, makro ekonomik istikrar, sağlık ve temel eğitimidir.

şeklinde düzenlenmiştir. Bu alt endekslerin genel endeksteği ağırlıkları, ülkenin bulunduğu kalkınma aşamasına göre farklılık göstermektedir. Ülkelerin kalkınma aşamaları iki kriterde dayalı olarak belirlenmektedir. Bu kriterlerden ilki, kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla düzeyidir. Diğeri ise, ülkelerin ne ölçüde faktör odaklı olduğunu ölçmeye yönelik oluşturulmuş bir değışkendir²⁹. 2008-2009 Global Rekabetçilik Raporu'nda Türkiye'nin; AB'ye üye Estonya, Letonya, Slovakya gibi etkinlik odaklı kalkınma aşamasından yenilik odaklı kalkınma aşamasına geçiş sürecinde olduğu belirtilmiştir³⁰.

2005-2006 Global Rekabet Gücü Raporunda yer alan Global Rekabet Gücü Endeksi'nde, piyasa etkinliğı unsuru içinde bir alt bileşen olarak belirtilen piyasa büyüklüğü, finansal piyasanın sofistasyonu ile mal ve emek piyasası etkinliğı söz konusu son iki rapordaki Global Rekabet Gücü Endeksi'nde ayrı unsurlar olarak dikkate alınmıştır.

2007-2008 Global Rekabet Gücü Raporu'nda rekabet gücü; bir ülkenin verimlilik düzeyini belirleyen kurumlar, politikalar ve faktörler seti olarak tanımlanmaktadır³¹. Bu raporun temel amacı ülkelerin ekonomik rekabet gücünü değıerlendirmektir. Dünya Ekonomi Forumu'nun 2008-2009 Dünya Rekabet Gücü Raporu'nda "Yeni Global Rekabet Gücü Endeksi" olarak adlandırılan yeni bir rekabet gücü endeksi oluşturulmuştur. Bu endekste ulusal ekonomilerin verimlilik düzeylerini belirleyen faktörlere odaklanılmıştır. 2008-2009 Dünya Rekabet Gücü Raporu'nda, daha önceki raporlarda yayınlanan iki endeksin (Büyüme Rekabet Gücü ve İş Rekabet Gücü Endeksi'leri) aksine bütünsel tek bir endeks oluşturulması amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle, rekabetçiliğın makro ve mikro unsurları tek bir endekste toplanmıştır³².

4.3. Yönetim Geliştirme Enstitüsü Tarafından Yürütölen Araştırma

Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün Dünya Rekabet Gücü Yıllığı, şirketlerin rekabet gücünün sürdürülebilmesi için gerekli ortamın yaratılması ve devam ettirilmesi bağlamında ulusların yeteneğini sınıflandırmakta ve analiz etmektedir. Raporda ulusların, şirketlerin rekabetçiliğini teşvik edecek etkin yapı, kurum ve politikalara sahip ortamı sağlamaları gerekliliğı vurgulanmıştır. Bu çerçevede ülkenin rekabetçi ortamını belirleyen faktörler dört gruba ayrılmıştır. Dört faktörden herbiri beş alt faktöre ayrılmakta ve her alt faktör de rekabet gücünün ayrı bir yönünü ortaya koymaktadır (Tablo 3). Bu alt faktörlerden bazıları rekabet gücü olgusunu daha net bir biçimde açıklayabilmek için kendi içinde alt kategorilere ayrılmıştır³³.

Etkinlik artırıcılar: Yüksek öğrenim ve eğitim, mal piyasası etkinliğı, emek piyasası etkinliğı, finansal piyasa sofistasyonu, teknolojik altyapı, piyasa büyüklüğüdür.

İnovasyon ve sofistasyon faktörleri: İş sofistasyonu, yeniliktir.

²⁹Toplam mal ve hizmet ihracatında ilkel mal (primary goods) ihracatının payı dikkate alınarak bu payın %70'den fazla olması durumunda ülkenin büyük ölçüde faktör odaklı olduğu belirtilmiştir.

³⁰World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2008-2009, s.7-8.

³¹World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2007-2008, s.3.

³²World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2008-2009, 2008, s.43-55.

³³Institute For Management Development: IMD, World Competitiveness Report 2007, s.19-20.

Tablo 3. Rekabet Gücü Faktörlerinin Sınıflandırılması

Ekonomik Performans	Kamu Etkinliği	İş Etkinliği	Altyapı
Yurtiçi ekonomi	Kamu Maliyesi (public finance)	Verimlilik	Temel altyapı
Uluslararası Ticaret	Maliye Politikası	İşgücü Piyasası	Teknolojik altyapı
Uluslararası Yatırım	Kurumsal Çerçeve	Finans	Bilimsel Altyapı
İstihdam	İş Kanunu	Yönetim uygulamaları	Sağlık ve çevre
Fiyatlar	Sosyal Çerçeve	Davranış ve değerler	Eğitim

Kaynak: Institute of Management and Development: IMD, World Competitiveness Report 2007, s.20.

Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün araştırması rekabetçiliği makro ve mikro ekonomik ölçekte dikkate almaktadır. Bu araştırma istatistiklerden ve araştırmalardan elde edilen dört temel faktöre ayrılmış 323 rekabetçilik kriterini kullanmaktadır. İlk aşama tüm kriterler için standartlaştırılmış değerler hesaplanmıştır. Daha sonraki aşamada ekonomiler 246 kritere dayalı olarak sınıflandırılır. Bu kriterlerin 127'si uluslararası, bölgesel ya da ulusal kaynaklardan elde edilen istatistiklerden oluşan birincil veriler (hard data), 119'u ise uzmanların uluslararası panellerinden ve yönetici görüş anketlerinden oluşan anket verileridir. Bu kriterlere ilave 77 kriter yalnızca geçmişle ilgili bilgi vermekte ve sınıflandırmanın belirlenmesinde kullanılmamaktadır. Bu araştırma ülkelerin rekabetçiliği konusunda dünya genelinde yayınlanan en kapsamlı yıllık raporudur³⁴.

5. Türkiye ve AB Ülkelerinin Rekabetçiliğinin Karşılaştırılması

Burada ulusal rekabetçiliği değerlendiren çalışmalar çerçevesinde Türkiye ve AB ülkelerinin rekabetçiliği karşılaştırmalı olarak ortaya konulacaktır.

³⁴Institute For Management Development: IMD, World Competitiveness Yearbook 2007, s. 19-21.

Tablo 4. Dünya Ekonomi Forumu Global Rekabet Gücü Raporu'na Göre Global Rekabet Gücü Sıralaması

AB Ülkeleri ve Türkiye	Skor	Sıralama	
		2007-2008	2006-2007
1. Danimarka	5.55	3	3
2. İsveç	5.54	4	9
3. Almanya	5.51	5	7
4. Finlandiya	5.49	6	6
5. İngiltere	5.41	9	2
6. Hollanda	5.40	10	11
7. Avusturya	5.23	15	18
8. Fransa	5.18	18	15
9. Belçika	5.10	20	24
10. İrlanda	5.03	22	22
11. Lüksemburg	4.88	25	25
12. Estonya	4.74	27	26
13. İspanya	4.66	29	29
14.Çek Cumhuriyeti	4.58	33	31
15. Slovenya	4.48	39	40
16. Portekiz	4.48	40	43
17. Litvanya	4.49	38	39
18. Slovakya	4.45	41	37
19. Letonya	4.41	45	44
20. İtalya	4.36	46	47
21. Macaristan	4.35	47	38
22. Polonya	4.28	51	45
23. Türkiye	4.25	53	58
24. Kıbrıs	4.23	55	49
25. Malta	4.21	56	51
26. Yunanistan	4.08	65	61
27. Romanya	3.97	74	73
28. Bulgaristan	3.93	79	74

Kaynak: World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2007-2008, 2007 World Economic Forum, s.10'daki tabloya dayalı olarak oluşturulmuştur.

Tablo 4'de ülkelerin global rekabetçilik düzeyleri Dünya Ekonomi Forumu'nun hesapladığı Global Rekabet Gücü Endeksi'ne göre karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Çalışmamızda ülkelerin rekabetçiliğini değerlendiren araştırmalara dayalı olarak oluşturulan bu ve bundan sonraki tablolarda yalnızca AB'ye üye ülkelerin ve Türkiye'nin sıralamadaki yerleri dikkate alınmıştır. 2007-2008 Global Rekabet Gücü Raporu'nda bu endeks temel alınarak 131 ülke global rekabetçilik düzeylerine göre sıralanmıştır. Tablo 4'ün ilk sütununda AB ülkeleri ve Türkiye'nin Global Rekabet Gücü Endeksi değerlerine dayalı olarak bu ülkeler arasında bir sıralama yapılmıştır. Bu çerçevede 2007-2008'de ilk beşte yer alan ülkeler Danimarka (3), İsveç (4), Almanya (5), Finlandiya (6), İngiltere (9)'dir³⁵. Öte yandan 131 ülke arasında AB'ye üye 27 ülkeden yalnızca 9'u ilk 20 ülke arasında yer almaktadır. Türkiye (53)'nin konumu değerlendirildiğinde rekabetçilikte Kıbrıs (55), Malta (56), Yunanistan (65) ve AB'ye 1 Ocak 2007'de tam üye olan Romanya (74) ve Bulgaristan (79)'dan daha iyi performansa sahip olduğu görülmektedir. 27 AB ülkesi arasında yapılan sıralamada Türkiye 23. sırada yer almaktadır³⁶.

2008-2009 Global Rekabet Gücü Raporuna göre, 2007-2008 raporunda 53. sırada yer alan Türkiye 10 sıra gerileyerek 134 ülke arasında 63. sırada yer almıştır. 2008-2009 Global Rekabet Gücü Raporu incelendiğinde, yönetici görüş anketlerine dayalı olarak bir ekonomide iş yapmada karşılaşılan en problemler 15 unsurun dikkate alındığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye için en problemler ilk beş unsur sırasıyla hantal bürokrasi (inefficient government bureaucracy), vergi düzenlemeleri, politik istikrarsızlık, finansman, vergi oranlarıdır. Bu bulgular 2007-2008 Raporuyla karşılaştırıldığında ilk beşte yer alan en problemler alanların değişmediği ancak sıralamada finansman ile vergi oranlarının yer değiştirdiği görülmektedir. 2008-2009 Global Rekabet Gücü Raporunda Global Rekabet Gücü Endeksi'ni oluşturan unsurlar ve bunların alt bileşenleri detaylı olarak incelendiğinde, Türkiye'nin kurumlar, makro ekonomik istikrar, yüksek öğrenim ve eğitim, işgücü piyasası etkinliği ve yenilik alanlarında mutlak anlamda³⁷ rekabetçi dezavantaja sahip olduğu görülmüştür. Türkiye piyasa büyüklüğü bakımından mutlak anlamda rekabetçi üstünlüğe sahipken, mal piyasası etkinliğini oluşturan bileşenlerin çoğunluğunda rekabetçi üstünlük sergilemiştir. Ancak rekabetçilik endeksi unsurlarından finansal piyasa sofistیکasyonu, teknoloji, sağlık ve temel eğitim, altyapı ve iş sofistیکasyonunu oluşturan bileşenlerin çok azında rekabetçi üstünlüğe sahiptir. Örneğin, Türkiye teknoloji altyapısının alt bileşenlerinden yalnızca en son teknolojiye ulaşma, firma düzeyinde teknoloji adaptasyonu ve geniş bant internet kullanıcıları açısından rekabetçi

---

³⁵ Burada ve bundan sonraki tabloların açıklamalarında kullanılan ülkelere yönelik parantez içinde belirtilen değerler, orijinal tablolarda ülkelerin sıralamadaki yerlerini göstermektedir.

³⁶ Ayrıca, 2006 yılında Dünya Ekonomi Forumu Türkiye'nin AB bağlamında rekabet gücünü analiz eden bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda Türkiye'nin etkinlik odaklı kalkınma aşamasında (efficiency-driven stage) bulunduğu belirtilerek, yüksek öğrenim, piyasa etkinliği ve teknoloji altyapısından oluşan etkinliği artırıcı unsurların ülkenin rekabetçiliğinde %50 ile çok önemli paya sahip olduğu ifade edilmektedir. Türkiye'nin rekabetçiliğinde kurumlar, altyapı, makroekonomik ortam, sağlık ve temel eğitim gibi temel gereklilikler %40 pay alırken, yenilik ve sofistیکasyonun payı %10'dur. Bu çerçevede sözkonusu çalışmada, temel gereklilikler alt endeksindeki faktörlerin Türkiye'nin etkinliği ve rekabetçiliği için önemli olmasına rağmen, ülkenin AB-25 ülkelerinin ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Türkiye'nin rekabetçiliğinde kritik öneme sahip olan etkinliği artırıcı unsurlar açısından performansı ise nispeten daha iyidir (World Economic Forum, **Turkey's Competitiveness in a European Context**, 2006, s.6-8).

³⁷ Söz konusu unsurları oluşturan alt bileşenler dikkate alındığında Türkiye'nin bu unsurların alt bileşenlerinin tümünde rekabetçi dezavantaja sahip olduğu görülmüştür.

üstünlüğü sahipken, geri kalan bileşenler açısından rekabetçi dezavantaja sahiptir. İş sofistikasyonu alt bileşenleri bağlamında ise Türkiye'nin rekabetçi üstünlük gösterdiği alanlar, yerel tedarikçi sayısı ve değer zinciri genişliğidir³⁸.

Tablo 5. Dünya Ekonomi Forumu'nun İş Rekabet Gücü Endeks Sıralaması

AB Ülkeleri ve Türkiye Sıralaması	İş Rekabet Gücü Endeksi Sıralaması 2007-2008	Şirket Operasyonlarının Sofistikasyonu ve Strateji	Ulusal İş Ortamının Kalitesi
1. Almanya	2	2	2
2. Finlandiya	3	9	3
3. İsveç	4	3	4
4. Danimarka	5	5	5
5. Hollanda	7	7	7
6. Avusturya	8	8	9
7. İngiltere	11	11	11
8. Belçika	15	13	16
9. Fransa	17	12	18
10. İrlanda	24	22	24
11. Estonya	26	35	26
12. İspanya	27	30	27
13. Portekiz	30	40	29
14.Çek Cumhuriyeti	32	31	32
15. Slovenya	35	29	34
16. Litvanya	39	39	43
17. Malta	40	60	38
18. İtalya	42	32	45
19. Slovakya	44	45	44
20. Kıbrıs	45	66	39
21. Türkiye	46	41	48
22. Macaristan	47	56	46
23. Yunanistan	53	57	52
24. Letonya	54	62	51
25. Polonya	56	55	56

Kaynak: http://www.gcr.weforum.org/pages/GCI_2007_2008.aspx.'deki tabloya dayalı olarak oluşturulmuştur.

³⁸ World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2008-2009, s.330-331 ve <http://gcr07.weforum.org/pages/analysis.aspx> (06.01.2009).

Tablo 5'in ilk sütununda görüldüğü gibi 2007-2008'de İş Rekabet Gücü Endeksi dikkate alınarak AB ülkeleri arasında yapılan bir sıralamada ilk beşte Almanya (2), Finlandiya (3), İsveç (4), Danimarka (5) ve Hollanda (7) yer almaktadır. Global Rekabetçilik Endeksi'ne göre yapılan AB ülkeleri sıralamasında 5. sırada yer alan İngiltere (9), İş Rekabet Gücü Endeksi'ne dayalı olarak yapılan sıralamada yedinci sıraya (11) gerilemiştir. Global Rekabetçilik Endeksi Sıralaması'nda 6.sırada yer alan Hollanda (10) İş Rekabet Gücü Endeks Sıralaması'nda beşinci sıraya (7) yükselmiştir. 24 AB ülkesi arasında yapılan sıralamada Türkiye 21. sırada yer almaktadır. Dünya Ekonomi Forumu'nun ülke sıralamasında AB üyesi ülkelere 9'u ilk 20'de yer alan ülkeler arasına girmiştir. Türkiye 46. sıradaki pozisyonuyla Macaristan (47), Yunanistan (53), Letonya (54) ve Polonya (56)'yı geride bırakmıştır. AB'ye üye Lüksemburg, Romanya ve Bulgaristan için İş Rekabet Gücü Endeks değerlerinin raporda belirtilmemesinden dolayı bu üç ülkenin sıralamadaki yerleri değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 6. Dünya Bankası'nın İş Yapma Kolaylığı Sıralaması

AB Ülkeleri ve Türkiye Sıralaması	2008	2007	2006
1. Danimarka	5	7	7
2. İngiltere	6	6	5
3. İrlanda	8	10	10
4. Finlandiya	13	14	13
5. İsveç	14	13	14
6. Estonya	17	17	17
7. Belçika	19	20	20
8. Almanya	20	21	21
9. Hollanda	21	22	22
10. Letonya	22	24	31
11. Avusturya	25	30	30
12. Litvanya	26	16	*
13. Fransa	31	35	47
14. Slovakya	32	36	34
15. Portekiz	37	40	45
16. İspanya	38	39	38
17. Lüksemburg	42	*	*
18. Macaristan	45	60	60
19. Bulgaristan	46	54	59
20. Romanya	48	49	71
21. İtalya	53	82	69
22. Slovenya	55	56	56
23. Çek Cumhuriyeti	56	52	50
24. Türkiye	57	91	84
25. Polonya	74	75	74
26. Yunanistan	100	109	111

Kaynak: World Bank, Doing Business 2008, s.6'daki tabloya dayalı olarak oluşturulmuştur.

(*) Veri bulunmamaktadır.

Dünya Bankası'nın 2008 yılında yayınladığı İş Yapma Raporu'nda 178 ülke iş yapma kolaylığına göre sıralanmaktadır (Tablo 6). Ancak AB ülkelerinden Malta ve Kıbrıs sıralamada yer almamaktadır. Bu nedenle 2008 iş yapma kolaylığı sıralamasına dayalı olarak 25 AB ülkesi ve Türkiye dahil edilerek bir sıralama yapılmıştır. Tablolarda yapıldığı gibi ilk sütunda yalnızca AB ülkeleri ve Türkiye arasında bir sıralama yapılmıştır. Bu

---

çerçeve de ilk beşte yer alan ülkeler sırasıyla Danimarka (5) , İngiltere (6), İrlanda (8), Finlandiya (13) ve İsveç (14)'tir. Danimarka (5) AB ülkeleri arasında iş yapmanın en kolay olduğu ülke konumundadır. Çek Cumhuriyeti (56)'ni takip eden Türkiye (57)'de iş kurma ve yürütme koşullarının Polonya (74) ve Yunanistan (100)'dan daha iyi olduğu söylenebilir (Tablo 6). Türkiye, 2008 yılında bir önceki yıla göre iş yapma kolaylığı açısından ilerleme kaydederek 91. sıradan 57. sıraya yükselmiştir. Bu ilerlemenin nedenlerini ortaya koyabilmek amacıyla iş yapma kolaylığı sıralamasını belirleyen alt endeksler incelendiğinde, Türkiyenin işe başlama, ruhsat alma, işgücü istihadamı, mülk tescili, vergi ödeme sınır dışı ticaret, ticari sözleşmeler ve iş kapatma konularında gelişme göstererek üst sıralara yükseldiği görülmüştür³⁹.

---

³⁹ **World Bank**, Doing Business 2007, s.148 ve **World Bank**, Doing Business 2008, s.157.

Tablo 7. Yönetim Geliştirme Enstitüsü Dünya Rekabet Gücü**Skor Tablosu**

AB Ülkeleri ve Türkiye	Skor	Sıralama	
		2008	2007
1. Lüksemburg	84.405	5	4
2. Danimarka	83.852	6	5
3. İsveç	82.464	9	9
4. Hollanda	80.476	10	8
5. İrlanda	77.638	12	14
6. Avusturya	75.028	14	11
7. Finlandiya	75.025	15	17
8. Almanya	74.735	16	16
9. İngiltere	71.904	21	20
10. Estonya	69.648	23	22
11. Belçika	68.746	24	25
12. Fransa	66.012	25	28
13. Çek Cumhuriyeti	62.247	28	32
14. Slovakya	59.365	30	34
15. Slovenya	57.904	32	40
16. İspanya	57.515	33	30
17. Litvanya	56.234	36	31
18. Portekiz	54.657	37	39
19. Macaristan	52.932	38	35
20. Bulgaristan	51.392	39	41
21. Yunanistan	48.761	42	36
22. Polonya	47.986	44	52
23. Romanya	47.549	45	44
24. İtalya	46.921	46	42
25. Türkiye	45.535	48	48

Kaynak: Institute For Management Development: IMD, World Competitiveness Yearbook 2008, s.13'deki tabloya dayalı olarak oluşturulmuştur.

Rekabetçiliği değerlendiren bir diğer çalışma Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından hesaplanan Dünya Rekabet Gücü Endeksi'dir. 55 ülkeyi kapsayan 2008 Dünya Rekabet Gücü Sıralaması'nda Lüksemburg (5) AB ülkeleri arasında en rekabetçi ülke konumundadır. Lüksemburg'u sırasıyla Danimarka (6), İsveç (9), Hollanda (10) ve İrlanda (12) izlemektedir. Türkiye AB ülkeleri sıralamasında en son sırada (25) yer almaktadır. 2008 Dünya Rekabet Gücü Yıllığı'na dahil edilen ülkeler arasında AB ülkelerinden Kıbrıs,

---

Malta ve Letonya bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu ülkelerin dünya rekabetçiliğindeki nispi konumları ortaya konulamamıştır (Tablo 7).

2008 Rekabet Yıllığı rekabet skor tablosuna göre, Türkiye'nin 2007 yılında olduğu gibi 48. sırada yer aldığı görülmektedir. Rekabet sıralamasında 2008 yılında 2007 yılına göre bir ilerleme gösterememiş olmasına rağmen, Türkiye, kamu verimliliği kategorisinde 5 basamak ilerleyerek 44. sıraya ve altyapı verimliliğinde 3 basamak yükselerek 42. sıraya ulaşmıştır. Ekonomik performans ve özel sektör verimliliği alanlarında ise 2007 yılına göre ilerleme kaydedemeyen Türkiye, bu kategorilerdeki sırasını koruyarak 53. ve 37. sırada yer almıştır⁴⁰.

Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün Dünya Rekabet Gücü Merkezi yöneticisi Stephane Garelli 2007 raporuna ilişkin olarak ABD'nin rekabet sıralamasında 1. sırada yer aldığını, bu ülkeyi Singapur ve Hong Kong'un takip ettiğini belirtmiştir. Ayrıca 40 ülkenin ABD'ye göre rekabet gücünü arttırdığını ya da koruduğunu başka bir deyişle rekabet gücü açığını kapattığını ifade ederek, sadece 15 ülkenin zemin kaybettiğine dikkat çekmiştir. Bu ülkelerden Endonezya, İtalya, Arjantin, Brezilya, Meksika, Filipinler, Fransa ve Türkiye rekabetçilikte en üst sıralardaki ülkelere göre zemin kaybetme eğilimi göstermektedir. Bu ülkeler, sahip oldukları bazı reel ve spesifik avantajlara rağmen, genel (overall) performanslarını iyileştirmezlerse er ya da geç dünya rekabetçiliğindeki konumlarını kaybedeceklerdir. Bu sıralama sadece 2007'de ülkelerin rekabetçilik pozisyonlarını göstermemekte, aynı zamanda lider ülke olan ABD'yi yakalama yeteneklerini de belirtmektedir⁴¹.

6. Sonuç

Ekonomik bütünleşme ve küreselleşme süreciyle birlikte, rekabet gücünün sürekli olarak artırılması gereği, rekabetçilik olgusunu önemli kılmaktadır. Bu bağlamda ulusların rekabetçiliğini ölçmeyi amaçlayan çalışmalar öne çıkmaktadır. Bu çalışmada ülkelerin rekabetçilik düzeylerini değerlendiren çeşitli metodlar incelenmiştir. Yapılan çalışmalara dayalı olarak AB ülkeleri ve Türkiye'nin rekabet gücü; Dünya Ekonomi Forumu, Dünya Bankası ve Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından yapılan çalışmalarda kullanılan endeksler temel alınarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. 2007-2008 döneminde söz konusu kurumlar tarafından yapılan ülke sıralamaları dikkate alındığında, Dünya Ekonomi Forumu'nun Global Rekabet Gücü ve İş Rekabet Gücü Endeks Sıralaması, Dünya Bankasının İş Yapma Kolaylığı Sıralaması ve Yönetim Geliştirme Enstitüsü Dünya Rekabet Gücü Skor Tablosu'na göre, AB ülkeleri içinde Danimarka, İngiltere, Finlandiya, İsveç, Belçika ve Almanya söz konusu sıralamaların hepsinde (ülkelerin sıralamadaki yerleri çalışmalara göre değişiklik göstermektedir) en rekabetçi 20 ülke arasına girmektedir. Belirtilen çalışmaların tümünde, söz konusu dönemde yalnızca AB ülkeleri arasında yapılan sıralamada ilk beş rekabetçi ülke arasına giren ülkeler, Danimarka ve İsveç'tir. 2007-2008 döneminde Türkiye, Global Rekabet Gücü Sıralaması'nda 27 AB ülkesi içinde 23. sırada, Dünya Bankasının İş Yapma Kolaylığı Sıralaması'nda 25 AB ülkesi içinde 24. sırada ve Dünya Rekabet Gücü Skor Tablosu'nda 24 AB ülkesi arasında 25. sırada yer

---

⁴⁰ TÜSİAD, **Türkiye'nin Rekabet Sıralaması Değişmedi**, TS/BAS-BÜL/08-39, 14 Mayıs 2008.

⁴¹ http://www.imd.ch/news/World-Competitiveness-The-big_shake-up.cfm
(07.01.2009)

almaktadır. Çalışmalarda yer alan diğer ülkeler de göz önüne alındığında, Türkiye 2007-2008'de Global Rekabet Gücü Endeksi'ne göre 131 ülke içinde 50. sırada bulunmaktadır. 55 ülkeyi kapsayan Dünya Rekabet Gücü Skor Tablosu'na dayalı olarak, 2008'de yapılan bir sıralamada Türkiye'nin 2007'deki yerini (48. sıra) koruduğu görülmüştür. 178 ülkede İş Yapma Kolaylığının değerlendirildiği Dünya Bankası Raporu'nda, 2007 yılında 91. sırada yer alan Türkiye, 2008 yılında 57. sıraya yükselmiştir. Bu çerçevede 2008 yılında Türkiye'de iş yapmanın önceki yıllara göre kolaylaştığı görülmektedir.

Bu çalışmada ulusların rekabet gücünü değerlendiren çalışmalar çerçevesinde, Türkiye'nin rekabetçilik düzeyi AB ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Çalışmanın kapsam ve amacı doğrultusunda, öncelikle rekabetçiliğin değişen anlamı ve ulusal rekabetçiliğin belirleyicileri açıklanmış, daha sonra rekabetçiliğin ölçüm metodolojisi aktarılmıştır. Son olarak, Türkiye ve AB'nin rekabetçiliği Dünya Ekonomi Forumu, Dünya Bankası ve Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün rekabetçilik endekslerine dayalı olarak incelenmiştir.

Söz konusu rekabetçilik endekslerinin oluşturulmasında kullanılan alt endeksler ve bunları meydana getiren unsurlar bazında, ülkelerin rekabetçilik performanslarındaki değişimlerin analizine bu çalışmada ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Ulusların rekabetçilikte güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak ulusal politikaların oluşturulmasında politika yapıcılara önemli bilgiler sunacak böyle bir değerlendirme, ayrı bir çalışma konusu olabilir.

Dünya Ekonomi Forumu'nun Global Rekabetçilik Endeksi'ni oluşturan alt endeksler incelendiğinde, Türkiye'nin rekabetçilikte özellikle kurumlar, altyapı, makroekonomik istikrar, yüksek eğitim ve öğrenim, işgücü piyasası etkinliği ve yenilik konularında nispi olarak dezavantajlı olduğu görülmüştür. Dünya Bankası'nın İş Yapma Raporu'na göre Türkiye'de iş yapma kolaylığı açısından önceki yıllara göre önemli gelişme kaydedilmiştir. İş yapma kolaylığı sıralamasını belirleyen unsurlar açısından, Türkiye'nin 2008 yılında bir önceki yıla göre işe başlama, ruhsat alma, istihdam, mülk tescili, vergi ödeme, sınır dışı ticaret, ticari sözleşmeler ve iş kapatma konularında üst sıralara yükseldiği görülmüştür. Kredi kullanma ve yatırımcıları koruma sıralamasına göre ise, 2008 yılında bir önceki yıla göre gerileme söz konusu olmuştur.

Söz konusu çalışmaların ortaya koyduğu kriterlere dayalı olarak yapılan ülke karşılaştırmaları ve Türkiye'nin AB pazarıyla dış ticaret ilişkisinin önemi dikkate alındığında, Türkiye'nin bu pazardaki rekabet gücünü arttırmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

---

7. Kaynakça

- AKTAN, Çoşkun Can, **Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Rekabet Dizisi:2, Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara: Aralık 2004.
- BERNAT, Thomasz, “Competitiveness of Nations a Comparative Analysis”, **Theoretical and Practical Aspects of Competitiveness**, Economics&Competition Policy Der: Danuta Kopycinska, University of Szczecin, Szczecin 2006.
- HILL, Charles W.L., International Business, Competing in the Global Marketplace: Postscript 2001, Third Edition, Irwin McGraw-Hill, 2001.
- INSTITUTE FOR MANAGEMENT DEVELOPMENT: IMD, World Competitiveness Report 2007.
- INSTITUTE FOR MANAGEMENT DEVELOPMENT: IMD, World Competitiveness Yearbook 2008.
- JOZEF, Misala, “Comparing National Competitiveness: Basic Measurement Problems”, **Competitiveness Report 2006, The Role of Innovation**, Der: Marzenna A. Weresa, World Economy Research Institute, Warsaw Scholl of Economics, Poland, 2006.
- KISS, Tibor. Long-Term Competitiveness of Peripheries, 2005, www.uta.fi/iss/monnetcentre/peripheries/pdf/Tibor_Kiss.pdf (21.12.2008).
- KRUGMAN, Paul. “Competitiveness-A Dangerous Obsession”, **Foreign Affairs**, 1994, Vol.73, No.2.
- OECD, Environmentally Related Taxes in OECD Countries, Issues and Strategies, Paris, 2001, s.28.
- OECD, Technology and the Environment, The Key Relationships, Paris, 1992.
- PORTER, Michael E. **The Competitive Advantage of Nations with a New Introduction**, The Free Press, 1990.
- PORTER Michael, - Van der Linde C., “Towards a New Conception of the Environment Competitiveness Relationship”, **Journal of Economic Perspectives**, 9(4), 1995.
- PORTER, Michael E. **On Competition**, The Harward Business Review Book Series, United States of America, 1998.
- PORTER, Michael E. Enhancing the Microeconomic Foundations of Prosperity: The Current Competitiveness Index, 2002, http://www.isc.hbs.edu/Micro_9201.pdf, (12.09.2008)
- TÜSİAD, **Türkiye'nin Rekabet Sıralaması Değişmedi**, TS/BAS-BÜL/08-39, 14 Mayıs 2008.

WOLFF, Franziska ve diğerleri, **Competitiveness, Innovation and Sustainability- Clarifying the Concepts and Their Interrelations**, Institute for Applied Ecology, July 2007, Berlin.

WORLD BANK, Doing Business in 2007, How To Reform.

WORLD BANK, Doing Business in 2008.

WORLD ECONOMIC FORUM, The Global Competitiveness Report 2003-2004, 2004 World Economic Forum.

WORLD ECONOMIC FORUM, The Global Competitiveness Report 2005-2006, 2005 World Economic Forum.

WORLD ECONOMIC FORUM, **Turkey's Competitiveness in a European Context**, 2006.

WORLD ECONOMIC FORUM, The Global Competitiveness Report 2007-2008, 2007 World Economic Forum.

WORLD ECONOMIC FORUM, The Global Competitiveness Report 2008-2009, 2008 World Economic Forum.

http://www.competitiveness.ie/report/ncc_annual_01/approach.htm (15.12.2008).

http://www.imd.ch/news/World-Competitiveness-The-big_shake-up.cfm

(07.01.2009).

<http://gcr07.weforum.org/pages/analysis.aspx> (06.01.2009).